

ERKEN MODERN DÖNEMDE MACHIAVELLI, YARAR, ÇIKAR VE DEVLET MUHAFAZASI

Machiavelli, Benefit, Interest And Conservation Of State In The Early Modern Period

Reference: Kalkan, M.T. (2020). "Erken Modern Dönemde Machiavelli, Yarar, Çıkar Ve Devlet Muhafazası", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 6(37): 1866-1878.

Dr. Mehmet Talha KALKAN

Ankara/TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-1954-5698

ÖZET

1494 yılında Fransızların İtalya'ya girmesiyle başlayan İtalyan Savaşları yalnızca Apenin Yarımadası'nın kaderini etkilemekle kalmadı; aynı zamanda, devlet ve devlet yönetimi gibi alanlarda önemli kırılmalar yaşanmasına neden olmuştur. İtalyan coğrafyasının yabancı hegemonyası karşısında çaresiz kalması birçok İtalyan düşünürün dikkatini çekerek yabancılar karşısında kendilerini nasıl muhafaza etmesi gerektiğiyle ilgili fikirlerin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Şüphesiz, bu fikirlerin en sarsıcı olanı kaleme almış olduğu Hükümdar adlı eseri ile Floransalı devlet adamı Niccolo Machiavelli tarafından ortaya atılmıştır. Orta Çağ boyunca kaleme alınmış olan benzerlerinden farklı olarak herhangi bir dini, ahlaki veya etik düşünceye bağlı kalmayan Hükümdar adlı eserinde, Floransalı yazar yarar ve çıkar gibi odaklara ehemmiyet göstererek geleneksel hükümdar ve devlet düşüncesine karşı çıkmıştır. Aynı şekilde, diğer bir Floransalı yazar Francesco Guicciardini de Machiavelli ile benzer düşünceleri paylaşarak devletin öncelikle kendi faydasını ve çıkarını düşünmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Her iki düşünürün bu düşünceleri zaman içerisinde Avrupa'da büyük bir polemik konusu haline gelmiş ve Giovanni della Casa, Giovanni Botero, Paolo Rosello, Giralomo Frachetta gibi isimler de bu tartışmaya katılarak onlara karşı bir görüş oluşturmaya çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Yarar, Çıkar, Machiavelli, Devlet Muhafazası

ABSTRACT

The Italian Wars, starting with the French entry into Italy in 1494, not only affected the fate of the Apennine Peninsula; but also it caused important breaks in issues like state and state government to protect their state and territory. The fact that many regions in the Italian geography are in desperate straits against foreign hegemony and entirely under their control has captured the attention of many Italian writers, resulting in the emergence of ideas about how Italians should defend themselves against foreigners. Without any doubt, most shocking of these ideas were suggested by the Florentine statesman Niccolo Machiavelli with his work called The Prince. The Florentine writer opposed the traditional ruler and the idea of the state by paying attention to the interests such as benefit and expedience in his work titled The Prince, which does not abide by any religious, moral, or ethical thoughts, unlike its counterparts. In the same way as Machiavelli, another Florentine writer Francesco Guicciardini highlighted that the state should first consider its interests and expedience by sharing same ideas with the Florentine writer. Within time these ideas of both Florentine writers gave rise to great polemical issue in Europe and later on, names such as Giovanni della Casa, Giralomo Frachetta, Giovanni Botero and Paolo Rosello participating in that discussion tried to bring up the opposite views against their arguments.

Key Words: State, Utility, Reason, Machiavelli, Conservation of State

1. GİRİŞ

Temmuz 1494'te Fransa Kralı VIII. Şarl'ın Napoli'ye girmesiyle başlayan meşhur İtalyan Savaşları halihazırda siyasi bir bütünlükten uzak olan İtalya'daki bölünmüşlüğü gündemden güne daha da şiddetlendirmekteydi. İtalya'yı derinden etkileyen bu savaşın patlak verdiği 1494 yılını İtalyanlar adına *sayısız felaketin ve bir dizi problemin* ortaya çıktığı *mutsuz bir yıl* olarak adlandıran Floransalı ünlü devlet adamı Francesco Guicciardini adına Fransızların Apenin Yarımadası'na girmesi yeni felaketlerin habercisiydi (Guicciardini 1775: 45). Bir dizi irili ufaklı krallıktan ve cumhuriyetten teşekkül eden İtalyan coğrafyasında bulunan tüm devletlerin *az sağduyu ve aşırı hırs* içerisinde olması var olan bu kaotik sürecin bertaraf edilmesinin önündeki en önemli engeldi (Guicciardini 1775: 2). Floransalı başka bir yazar olan Niccolo Machiavelli, Francesco Guicciardini gibi İtalya'nın içerisinde bulunduğu durumdan rahatsız olan ve bu rahatsızlığını dile getirmekten çekinmeyen diğer bir isim idi. İtalyan Savaşları esnasında kaleme almış olduğu ünlü *Hükümdar* adlı eserde İtalya'nın mevcut durumuna yönelik üzüntülerini dile getirmiş olsa da Floransalı düşünür,

Guicciardini'den farklı olarak bölgenin geleceğine dair ümitlerini muhafaza etmekteydi. Ona göre, Romalılardan beri önemli bir siyasi dengesizlik içerisinde bulunan İtalyanların eski günlerine dönmesi ve uzun zaman önceleri kendilerini dünyanın efendileri haline getiren erdemleri hatırlaması gerekmekteydi (Machiavelli 1961: 99). İtalyan yazar tarafından bu durumun ortaya çıkabilmesi yegâne bir şarta bağlanmıştı. Bu yegâne şarta göre, İtalyanların Yahudilerden *daha köle*, Atinalılardan *daha dağılmış, tükenmiş ve başsız* ve İranlılardan *daha esir* olması gerekmekteydi zira İtalyanların yüce erdemlerine ve ruhani üstünlüklerine erişebilmenin tek yolu bu sefil duruma düşmekten geçmekteydi (Machiavelli 1961: 96). Bu sefalet öncelikle İtalyanların uzun zamandır beklediği lidere kavuşmasına zemin hazırlarken, bu lider sayesinde yeryüzündeki diğer uluslardan *hiçbir eksiği olmayan* İtalyanlara güçlü bir devletin temellerini atabilme fırsatı vermekteydi (Machiavelli 1961: 97). Bu güçlü devletin temellerinin atılmasından sonra sırada, kimileri tarafından bir hükümdarın en zor ve en önemli görevi olarak görülen *conseruare*¹ vardı.

2. NICCOLO MACHIAVELLI & FRANCESCO GUICCIARDINI: HÜKÜMDARIN, TEBAANIN VE DEVLETİN ÇIKARLARININ MUHAFAZASI

Floransalı yazar için bir hükümdarın tahtını tüm iç ve dış tehditlerden koruması ve krallığını ayakta tutabilmesi tümüyle *conseruare* adlı mühim sanatın öğrenilmesine bağlıydı (Machiavelli 1961: 55). Daha da önemlisi, kralın ve krallığın varlığını devam ettirmesi adına hayati bir role sahip olan bu sanatın birçoklarının düşündüğünün aksine icra edilmesi son derece kolaydı zira onun öğrenilmesinin kolaylığı hükümdarın hiçbir şekilde iyi olmak zorunda kalmamasından ve uyması gereken herhangi bir kuralın, prensibin veya takip etmesi gereken herhangi bir düşüncenin olmamasından ileri gelmekteydi. Nitekim İtalyan yazar konuyla ilgili şunları söylemekteydi:

“Oysaki niyetim onu anlayabilecek kişiler adına faydalı şeyler yazmak olduğundan hayalden çok gerçek olayların peşinden gitmek daha mantıklı gelmektedir. Birçok kişi gerçekten varlığı hiçbir zaman görülmemiş, duyulmamış krallıklar ve cumhuriyetler hayal etmiştir. Yaşananla yaşanması gereken arasında o kadar fark vardır ki, yaptığını yapılması gereken için bırakan bir kimse varlığını korumaktan çok, yıkmayı öğrenmiş olur; çünkü her anlamda iyilik yapmak isteyen bir kimsenin, iyi olmayan o kadar insan arasında yok olması olağandır. O halde tahtını muhafaza etmek isteyen bir hükümdar iyi olmamayı ve şartlara göre iyi olup olmamayı öğrenmeyi bilmelidir...” (Machiavelli 1961: 55).

Görüldüğü üzere İtalyan yazar için ideal bir hükümdarın ahlaki veya dini öğretilere tümüyle bağlı kalması onun ve devletin muhafaza edilebileceğine delalet etmemekteydi. Geçmiş, bu amaçla yola çıkıp yolda kalan bir dizi örnekle doluydu. Ahlaki veya dini manada ortaya konan tüm ideal hükümdar tasvirlerinde de anlaşıldığı gibi devlet yöneticisinin çeşitli erdemlere sahip olarak onları tatbik etme gerekliliği ve şartlar ne olursa olsun iyi ve ahlaklı biri olma zorunluluğu beraberinde bir dizi felaketin ortaya çıkmasına neden olmuştu (Machiavelli 1961: 56). Dolayısıyla, Floransalı yazar bu felaketlerin engellenmesi ve kralın ve krallığın karşılaşılabileceği meseleleri çözebilmek için *utilità*² kavramını kullanmaktaydı. Machiavelli, hükümdarın halkına kendi faydası adına yapabileceği her türlü eziyeti ve zulmü de meşru görerek onu *utilità dei sudditi*³ olarak görmekte ve kralın ve halkın iyiliği için ahlaki veya etik olmayan yolları da meşru kılmaktaydı (Machiavelli 1961: 60).⁴ Dolayısıyla, ahlaki ve iyi olanın dışında kalan yolları meşru kılması bahsi geçen *utilità* kavramının birçokları tarafından Niccolo Machiavelli'ye atfedilen *Ragion di Stato*⁵ fenomeninin özünü teşkil ettiği düşüncesini doğurmaktaydı. Nitekim bu kavram yüzyıl sonlarından itibaren Katolik Avrupa'nın en fazla tartıştığı konulardan biri olarak uzun bir zamandır aynı potada erimiş olan din ve devlet birlikteliğini tehlikeye atmıştı. Bu durumun farkında olan bir dizi Katolik yazar da bu düşüncenin sorumlusu olarak gördükleri Machiavelli'yi ateizmin ve sapkınlığın hamiliğini

¹ İta. Muhafaza etmek.

² İta. Yarar.

³ İta. Tebaanın yararı.

⁴ İlgili kısımda Romalı Virgilius meşhur eseri *Aeneis*'e göndermede bulunan Floransalı yazar onun “Bu durumun zorlu tabiatı ve yeni krallık beni böyle tedbirler almaya ve sınırlarımı tümüyle askerlerle korumaya mecbur kılmaktadır” sözünden faydalanmaktadır.

⁵ İta. Devlet Çıkarı.

yapmakla ile suçlayarak onun tüm söylemlerine karşı alternatif bir düşünce arayışı içerisinde girmişlerdi (Gracian 1611: 7.Kısım).

Floransalı Niccolo Machiavelli ile İtalya'daki tüm dengeleri tümüyle değiştiren İtalyan Savaşlarına tanıklık eden diğer bir isim olan Francesco Guicciardini de devletin ve İtalyan coğrafyasının içerisinde bulunduğu durumdan hiç de memnun değildi. 1526 yılında tamamlamış olduğu *Dialogo e Discorsi del reggimento di Firenze*⁶ ile birçok düşünürün Niccolo Machiavelli'ye atfettiği *Ragion di Stato* kavramını kullanan ilk isim olan Guicciardini'ye göre politik meseleler ile dini meseleler birbirinden ayrı tutulmalı ve tek bir potada eritilmemeliydi (Guicciardini 1932: 163). Dini bakış açısı ve dini meseleler bir hükümdara karşılaşmış olduğu krizlerle veya problemlerle mücadele edebilmek adına çok geniş bir alan sağlamamaktaydı ve dolayısıyla, bu durum hükümdarın devleti iyi şekilde yönetmesini engelleyerek kendisini ve krallığını tehlikeye atmaktaydı. İtalyan yazara göre içerisinde bulunduğu şartlar bir hükümdara dini bir bakış açısına bağlı kalarak devleti doğru ve uygun şekilde yönetme imkânı sağlamamaktaysa o, bu düşünceden faydalanabilirdi ancak bu durum her zaman için geçerli değildi. Tarih boyunca hükümdarların karşılaşmış olduğu çeşitli olaylar ve durumlar şiddetli hastalıklara neden olduğundan bu hastalıkların tedavi yöntemi klasik, bilinen veya geleneksel yollarla gerçekleşmemekteydi (Guicciardini 1932: 161). Mevcut durum oldukça ağır veya iyileştirilmesi zor bir noktaya geldiğinde hükümdar onu ortadan kaldırmak veya tedavi etmek için sert, acılı ve alışılmadık dışı bir çözüm bulmalıydı. Floransalı Francesco Guicciardini için bu çözüm *crudeltà*⁷ adını verdiği yaklaşımda yatmaktaydı (Guicciardini 1932: 161). *Crudeltà*, Hristiyanlığa bağlı ilkelerin, ilahi kuralların ve ahlaki yükümlülüklerin işe yaramadığı ve sonucunda kral veya krallık için kötü sonuçların doğabileceği durumlarla baş edebilmek adına kullanılması gereken bir yoldu. Aynı zamanda, Guicciardini'nin *Ragion degli Stati*⁸ adını verdiği ve devlet için uygun olanın yapılmasını gerektiren durumlarda izlenmesi zorunlu olan da *crudeltà*dan başka bir yol değildi (Guicciardini 1932: 161-163). Diğer bir deyişle, hükümdar kendisine veya devlete karşı olan bir durumla başa çıkabilmek için dini, ahlaki ve etik olanın dışında bir yaklaşımı benimsemeli ve kendisinin ve krallığının çıkarı ne yapmayı gerektiriyorsa onu yapmalıydı.

Floransalı yazar adına bu kavramları anlamak için Floransa ile Pisa arasındaki güç mücadelesine bakmak yeterliydi. Yazarın Floransa için *inatçı* bir düşman olarak nitelendirdiği Pisalıları etkisiz hale getirmek ve onları tümüyle saf dışı bırakmak adına onların öldürülmeleri veya onlara ait esirlerin ortadan kaldırılması *Ragion degli Stati* anlayışının bir sonucuydu (Guicciardini 1932: 161). Böylesine bir durumun Hristiyanlık anlayışı içerisinde kabul edilmesinin mümkün olamayacağı aşıkardı fakat Guicciardini'ye göre, düşmanların ortadan kaldırılması ve onlara karşı aşırı derecede güç kullanılması kralın ve krallığın muhafazası adına atılması gereken zaruri bir adımdı. Bu durum Tanrı'nın koymuş olduğu yasalara veya ahlaki ilkelere karşıymış gibi gözükse de kralın ve devletin *interessesi*⁹ ve varlığı tümüyle böyle bir tutum içerisinde bulunmayı gerektirmekteydi. Nitekim hayatının temelini Tanrı'yı alan tüm dindar insanların her zaman iyi sonuçlara zemin hazırlayabilecek eylemlerde bulunamayacağı da bir gerçektir. Dolayısıyla, her durumu var olan gerçekliğine ve doğal sürece uygun olarak değerlendirmek ve Medicilerin yaptığı gibi *kamu yararından* ve *kendi çıkarlarından* oluşan *yönetme sanatını* kullanmak gerekliydi (Guicciardini 1932: 30). Bu durumu Floransalı yazar şu şekilde anlatmaktaydı:

“Pisalı esirleri öldürmekten veya onları alıkoymaktan bahsettiğimde, belki Hristiyanlığa uygun konuşmamış olabilirim ama devletin çıkarına uygun şekilde konuşmuş olabilirim; bana Hristiyanlıktan daha fazla anlam ifade edenler ise bu zalimliği reddederek Pisa'yı saf dışı bırakmak için her türlü şiddetin hayata geçirilmesini tavsiye edeceklerdir... Söylemek istediğim şey çok ağır olan bu zorluklara vurgu yapmak değil, her kim ki tamamıyla Tanrı'ya göre yaşamak isterse dünya yaşamından tümüyle uzaklaşmadan kötü şeyler yapabilir ve dünyanın şartlarına göre Tanrı'ya gücendirmeden de kötü bir şekilde yaşayabilir...”(Guicciardini 1932: 163).

⁶ İta. Floransa'nın Yönetimi Üzerine Diyalog ve Söylevler.

⁷ İta. Zalimlik.

⁸ İta. Devletlerin Çıkarı.

⁹ İta. Çıkar.

3. MACHIAVELLI'YE CEVAP: İDEAL DİNİ DEVLET YAPISINA GERİ DÖNÜŞ

Floransalı düşünür Niccolo Machiavelli'ye karşı girişilen arayışın ilk ve en önemli tezahürlerinden biri 1547 yılında Habsburg İmparatoru Şarlken'e ithaf ettiği *Orazione*¹⁰ isimli eseriyle Giovanni della Casa tarafından ortaya konmuştu. Birçok yazarın ve modern araştırmacının Niccolo Machiavelli'ye atfettiği *Ragion degli Stati* tabirini kullanan ilk isimlerden biri olan Giovanni della Casa, Floransalı yazarın ortaya koyduğu tüm düşünceleri sadece *az Hristiyani* değil; aynı zamanda, *az insani* olarak görmekteydi (Della Casa 1956: 476). Kralın veya hükümdarın *kendisini ve kendi çıkarlarını muhafaza etmek* için faydalı ve kullanışlı olanı takip etmesi onu doğasından koparmakta ve hatta onun Tanrı'yla bir mücadele içerisine girmesine zemin hazırlamaktaydı (Della Casa 1956: 476). Bu nedenle, devleti *ragion*¹¹ ile yönetmeye çalışan krallar birer zorbaya dönüşmekte, tebaalarının yaşadıkları şehirler onlar için kapalı tutuldukları bir ağıl haline gelmekte ve bu ağılda kapalı kalan insanlar da vahşi birer hayvana dönüşmekteydi (Della Casa 1956: 476). Tümüyle Tanrı'nın ilahi emirlerine ve doğaya karşı gelen Floransalı Niccolo Machiavelli ve onun takipçilerinin ortaya koyduğu bu söylemler ve düşünceler de barbar ve vahşi bir nutuktan öteye gitmiyordu. Oysaki bir hükümdarın bu barbar ve vahşi söylemler yerine Habsburg İmparatoru V. Carlos gibi *adalet ve hakkaniyet* temelli *sivil* bir *çıkartı* tercih etmesi gerekmektedir (Della Casa 1956: 476). Bu tutum hükümdarların ve kralların *pis kıyafetlerden* uzak kalarak *rahat ve faydalı* olanın peşinden gitmesi gerektiği anlamına gelmekteydi zira devleti yönetmek *asil* bir iş olduğundan *pis kıyafetler* böyle bir iş için fazlasıyla uygunsuzdu (Della Casa 1956: 476).

Giovanni della Casa'nın *Orazione* isimli eserinden kısa bir zaman sonra 1552 yılında başka bir İtalyan yazar Lucio Paolo Rosello tarafından kaleme alınan *Il ritratto del vero governo del prencipe*¹² de *Specula Principum*¹³ literatürünün önemli örneklerinden biridir. *Büyük* lakaplı Floransa Dükü Cosimo de Medici'nin oğlu Francesco de Medici'ye yol göstermesi ve onun babası gibi güçlü, sağduyulu ve adil bir hükümdar olabilmesi için yazılan bu eser, alenen isim vermese de yer yer diğer bir Floransalı yazar Niccolo Machiavelli'ye göndermelerde bulunmaktaydı. Kendisinden evvel kaleme almış olduğu *Orazione* isimli eserde Floransalı Niccolo Machiavelli'ye karşı *sivil* bir *çıkartı* düşüncesini savunan Giovanni della Casa'nın aksine Lucio Paolo Rosello, Niccolo Machiavelli'yi tümüyle yadsımamış ve eserinin bazı bölümlerinde onun görüşlerinden faydalanmıştı. Paolo Rosello adına ideal bir lider modeli Floransa Dükü Cosimo de Medici ile hayat bulmuş ve Medici, kendisinden sonra geleceklere takip edilmesi gereken *arketip* olarak kabul edilmişti (Rosello 1552: 10). Esasen, *adil, cesur, sağduyulu ve mütevazı* gibi özellikleri ile ünlenen Floransa Dükü I. Cosimo bir devlet adamının sahip olduğu devletini en iyi şekilde yönetmesini sağlayacak dört erdeme de sahipti (Rosello 1552: 28). Paolo Rosello tarafından ideal bir devlet yöneticisinde bulunması gereken erdemler olarak sözü edilen *sağduyu, ılımlılık, adalet ve kudret* gibi erdemlere sahip hükümdarlar ve liderler yönetimleri boyunca hatadan uzak durmayı başararak iyi bir yönetim sergilemişlerdi zira bu erdemlerin en önemlisi olan *sağduyu* hükümdarın *ilahi* olanı kucaklamasını sağlarken onun yönetiminin Tanrı'yı gücendirmeden devam etmesini ve her şeyin de belirli bir düzene sahip olmasına zemin hazırlamıştı (Rosello 1552: 27). Bu durum da onların sahip olduklarını muhafaza edebilmelerinin önünü açarak diğerlerine örnek olacak iyi bir yönetim anlayışı benimsemelerini sağlamıştı. Floransa Dükü I. Cosimo da bu özelliklere sahip bir hükümdar olarak hiçbir şekilde *crudeltà*ya başvurmamış ve seçilen bir lider olarak tüm tebaasını kucaklamıştı (Rosello 1552: 14). I. Cosimo'nun bu tavrı da devletini oluşturan tebaayı *tek vücut* haline getirerek onlara sakin bir yaşam ve güvenlik sağlamıştı (Rosello 1552: 12). Kendisine karşı olana hoşgörü gösteren Dük I. Cosimo suç işleyenlere adil davranarak onların olması gerektiği gibi cezalandırılmasına özen göstermişti. *Crudeltà*dan kaçan ve adil olmaya çalışan Cosimo, *sağlam* bir

¹⁰ İta. Söylev.

¹¹ İta. Çıkartı.

¹² İta. Hükümdarın iyi yönetiminin tasviri.

¹³ Lat. Hükümdarlar için ayna. Orta Çağ ve Rönesans Avrupa'sında krala veya hükümdara yönelik tavsiyeler içeren eserlerin olduğu literatüre verilen ad.

adalet göstererek toplumun muhafazasını sağlamaya çalışmıştı. Paolo Rosello Floransa Dükü I. Cosimo'nun bu özelliğiyle ilgili şunları söylemekteydi:

“Hâlâ bolca sağduyuya Dük Cosimo'da tanıklık ettiğimizden -ki bu her şeyi ortaya çıkaran bir düşüncedir- evet, onun uyguladığına zalimlik diyemem ama o, onları (suçluları) diğerlerine karşı olması gereken merhametten mahrum bırakmadan veya dostları arasındaki nefret dolu olanı veya düşmanları arasında doğru olanı (yakalayabilecek) şekilde zalimlik belasından iğrendirerek ve onlara göz kulak olarak suçlulara sağlam bir adaletle (muamele etmektedir) ...”. (Rosello 1552: 14-15).

Crudeltà yanlısı hükümdarların hiçbir zaman tam manasıyla güvende olamayacağını ifade eden İtalyan yazara, bu şekilde susturulmuş olan düşmanlar ve insanlar ilk fırsatta yeniden isyan ederek onu güçsüz düşürmeye çalışmaktaydı. Dolayısıyla, İtalyan yazara göre bir hükümdar, aşırıya kaçmayacak şekilde *crudeltà*ya başvurabilmeli, az da olsa kendisine karşı gelenleri cezalandırmalı ve böylelikle, güç kullanarak diğerlerini de bastırabilmeliydi. Paolo Rosello'nun da söylediği üzere ahlakçı olarak nitelendirdiği bazı yazarlar da hükümdarın kendi otoritesi için bir kısım insana *zulüm* ve *şiddet* kullanma izni vermişti (Rosello 1552: 15). Floransalı Niccolo Machiavelli'nin de ifade ettiği üzere hükümdarın korkutucu bir hüviyeti olması gerektiğini savunan Paolo Rosello için bu korkutuculuk çok aşırıya kaçmamalı ve hiçbir şekilde çevresindekilerin ve tebaasının nefretini çekmemeliydi (Rosello 1552: 17). Aksi takdirde, pek çok kişiyi korkutan kişinin pek çok şeyden korkacağı ve çevresindekilerin ve tebaasının nefreti çekenin ilk fırsatta düşürüleceği aşıkardı ve bu da hem hükümdarın hem krallığının muhafaza edilmesini imkânsız kılmaktaydı. O halde, tebaasına nasıl davranması gerektiğini hükümdarın kendisinin iyi bir şekilde ayarlaması gerekmektedir ki hükümdarın tebaasına karşı acımasızlığı veya serbestisi devletten devlete, zamandan zamana ve mekândan mekâna değişmeliydi. Nitekim *crudeltà* yanlısı bir eğilim gösteren Türklerin devletlerinin ayakta kalabilmesinin formülü burada yatmaktaydı (Rosello 1552: 15). *Crudeltà* ve *liberalità*¹⁴ arasında iyi bir denge sağlayabilme *devletlerin muhafazası* için son derece mühimdi. Başta Napoli Kralı Aragonlu Alfonso olmak üzere birçokları böyle bir hataya düşerek elindekini muhafaza etmekte zorlanmıştı (Rosello 1552: 12). İtalyan yazar bu konuyla ilgili şunları ifade etmekteydi:

“Ama zalimliği meşru kılma konusuna geri dönecek olursam onun zamana, mekâna veya kişilere göre değişiklik gösterdiği gerçeğini söylemeliyim. Bazı ülkelerde zalimlik var olan uyumu muhafaza edebilmek için fazlaca uygulanmaktadır ve hatta zalim bir hükümdara karşı baş kaldırma cüretini gösteremeyenlerin cesaretlerini belirli bir seviyede tutmaları adına da (uygulanabileceğini) söylemek güzel olur. Türk devleti zalimlik olmadan tam manasıyla bir harabeye dönüşebilirdi...”.(Rosello 1552: 20).

Paolo Rosello'ya göre hükümdarın devleti muhafaza ederek onu yıkılmaktan kurtarabilmesinin diğer bir yolu da onun söylemiş olduğu sözleri yerine getirmesinden ve onlara sadık kalmasından ileri gelmekteydi (Rosello 1552: 19). Hükümdarın çevresinde bulunanların ve ona danışmanlık yapanların onu sevdiği sürece ona iyi tavsiyelerde bulunacağı düşünüldüğünde hükümdarın söylediği sözlerin arkasında durması son derece mühimdi. Bu noktada, hükümdara düşen görev sadece doğruyu söylemek değil; aynı zamanda, etrafında *sağduyulu* ve *mütehassıs* olan kişiler bulundurmak idi (Rosello 1552: 21). Böylelikle, hükümdar ile danışmanları arasında güçlü bir bağ oluşabilirdi ve dolayısıyla, hükümdar, devleti yönetme noktasında başarılı olabilirdi. Aksi takdirde, kendisini sevmeyen danışmanlardan tavsiyeler alan bir hükümdarın yönetmekte olduğu bir devletin akıbeti *yıkımdan* başka bir şey değildi. Son olarak, Paolo Rosello'ya göre bir devletin muhafazası tümüyle erdemli bireylerden oluşan hükümdar ve yönetici kadrosu ile mümkündü zira insanlar arasında üstünlük yalnızca erdemler üzerinden sağlanmaktaydı (Rosello 1552: 25-26). Birçok hükümdar var olan üstünlüğünü yediği yemeklerde, giydiği kıyafetlerde veya kendisine hizmet edenlerin sayısında görerek hata yapmaktaydı. Erdemli olanların hiçbir şekilde *kötü etkilere* neden

¹⁴ İta. Serbesti.

olacak davranışlarda bulunmayacağını ifade eden İtalyan yazara göre erdemli olmanın karşılığı olarak kabul ettiği *gösteriş* bir dizi kötülüğe neden olduğundan ondan uzak durulmalıydı zira geçmiş bu kötü alışkanlığın tutsağı olarak zorbaya dönüşmüş onlarca örnek ile dolu idi (Rosello 1552: 25). Dolayısıyla, hükümdar gösterişe çok fazla meyletmeden sahip olduğu erdemlerle çevresindekilere örnek olmalıydı. Bu hem kralın hem krallığın muhafazası adına son derece mühimdi.

4. RAZON DE ESTADO: HÜKÜMDAR VE DEVLET YAPISININ İLAHİ ÇIKARLARA ENTEGRASYONU

Diğer bir İtalyan yazar Giovanni Botero da 1589 yılında yazmış olduğu *Razon de Estado*¹⁵ isimli eseri ile muhafaza ve ilerleme kavramlarını Floransalı Niccolo Machivelli'ye atfedilen *Razon de Estado* adlı fenomen üzerinden ele alan ilk isim olmuştu. Onun aynı adı taşıyan kitabı Floransalı Niccolo Machivelli'nin tüm Avrupa'da hatırı sayılır bir üne sahip olmasına zemin hazırlayarak başta İspanya, Portekiz ve Fransa gibi Katolik inancın hâkim olduğu topraklarda uzun yıllar sürecektir bir tartışmanın da temellerini atmaktaydı. Genel hatlarıyla, kendinden önce kaleme almış olduğu *Il Ritratto del Vero Governo del Principe* adlı eserde Lucio Paolo Rosello'nun yaptığı gibi Floransalı yazarı yer yer tenkit etmiş, yer yer de onun düşüncelerinin ne kadar haklı olduğunun altını çizmiştir. Eserinin üçüncü bölümünde Botero, Floransalı yazarın ismini zikrettiği noktada şunları ifade etmekteydi:

“Osmanlılar deniz seferlerine pek yönelmezler ve sadece Süleyman, Rodos seferiyle oraya geçebildi çünkü mesafe çok azdı. Machivelli'ye şaşıyorum çünkü hükümdarlara veya tiranlara, fethedilmiş topraklara tahtlarını taşıma tavsiyesinde bulunmakta ama (bu durum) fethedilenler ve tahta geçmek isteyenler tarafından doğal tebaayı tehlikeye atmaktadır. Bu düşünceye, doğal hiçbir tebaası bulunmayan Türklerden ötürü tahtını Bursa'dan İstanbul'a taşıyan Büyük Türk Birinci Mehmet örneği dikkate alınarak karşı çıkılmaz ve İstanbul'un mevkisi devletin gerekli tedbirleri alabilmesi adına bulunabilecek en rahat durumdur...” (Botero 1593: 3. Kitap/ 4.Kısım).

İtalyan yazar Botero'ya göre ortaya koyduğu düşüncelerin önemli bir kısmı Tanrı'nın kanunlarına karşı olan Machivelli'nin bu fikirlerinin temeli Romalı tarihçi Cornelius Tacitus idi zira ona göre, Tacitus'un eserlerinde övgüyle bahsettiği Roma İmparatoru Tiberius var olan despot ve zorba yönetimini az bilgiyle uyguladığı *Razon de Estado* fenomenine borçluymuştu (Botero 1593: Önsöz). İmparator Tiberius'un yönetimi altında *ahlaksız* ve utanmaz olan devlet yönetimine sokulmaya başlanarak bu kötü yönetim anlayışı, *Razon de Estado* aracılığıyla meşru kılınmaya başlandı (Botero 1593: Önsöz). Bu bağlamda, Tacitus ile Machivelli'nin devletin iyi bir şekilde yönetilmesi adına ortaya koymuş olduğu *Razon de Estado* kavramı *ilahi* ve *Tanrısal* olana tümüyle karşı olan önlemlerin ve yönetimlerin doğmasına neden olmaktan başka bir şeye yaramamaktaydı. İtalyan yazar ise bu kavramın her iki yazarın ele aldığı gibi bir kavram olmadığını ifade ederek onu yönetmeyi bilecek ve krallığını barış ve adalet içerisinde muhafaza edecek dindar ve sağduyulu hükümdar oluşturmak için takip edilmesi gereken bir yol olarak görmekteydi (Botero 1593: Önsöz). Hatta İtalyan yazarın da ifade ettiği üzere *Razon de Estado* hükümdara sahip olduğu devleti *kurmak*, *muhafaza etmek* ve *büyütmek* edebilmek için benimsemesi gereken uygun yöntemlerden teşekkül etmiş bir kavramdı (Botero 1593: 1. Kitap/ 1.Kısım). Diğer bir deyişle *Razon de Estado*, *devleti büyütmek sanatı* olarak hükümdara *yönetimini kurma* ve *elde edileni en iyi şekilde güvence altına alma* fırsatı vermekteydi (Botero 1593: 1. Kitap/ 1.Kısım).

Bir hükümdarın sahip olduğu en önemli görevin sahip olduğu toprakları ve devleti korumak olduğunu belirten Giovanni Botero, kendinden evvel çeşitli yazarların ortaya koyduğu *crudeltà* fikrine karşı çıkararak onun hükümdarların var olanı koruyabilmesi adına bir yol olarak görülmesine karşı çıkmaktaydı. *El adquirir*¹⁶ olarak adlandırdığı başkasının toprağını elde ederek genişlemenin yalnızca büyük oranda *firsata*, *düşmanın düzensizliğine* ve *bir diğer düşmanın yardımına* bağlı olduğunu düşünen İtalyan yazara göre, *elde edilmiş olanı muhafaza etmek* daha değerli olandı zira

¹⁵ İsp. Devlet Çıkarı.

¹⁶ İsp. Elde etmek.

el adquirir yalnızca birçoklarına verilen bir hediye olan kuvvetle yapılırken *elde edilmiş olanı muhafaza etmek* için Tanrı tarafından çok az insana verilen bilgiye ihtiyaç duyulmaktaydı (Botero 1593: 1. Kitap/ 5.Kısım). *El adquirir* sadece devletin dış meselelerine bağlı olarak gerçekleşirken *elde edilmiş olanı muhafaza etmek* için hem iç hem dış meseleleri yakından takip etmek gerekliydi (Botero 1593: 1. Kitap/ 5.Kısım). O halde, elde edileni muhafaza etmek mükemmel erdemlere sahip olmanın getirdiği güzel bir meyveye benzemekteydi ama birçoklarının genel temayülü tümüyle farklıydı. Birçokları için fethetmek büyük bir gösteriş aracı olarak görüldüğünden muhafaza etmekten daha zor bir uğraş olarak görülmekteydi:

“*Ama birisi fethetmenin muhafaza etmekten daha fazla saygınlık kazandırıyor olmasının nereden kaynaklandığını söylerken, onu devletin gelişmesinin daha belirgin ve daha prestijli bir hale gelmesinin sonuçlarına bağlayacaktır ve böylece, daha fazla şatafatlı hale gelebilir ve daha fazla görünüme ve daha fazla yeniliğe sahip olabilir ki bunlar bir insanı dostane ve gayretli hale getirenlerdir. Bundan dolayı, askeri seferler daha fazla zevk vermekte; sağduyuyla onu sürdürülebilir kılan, az çalkantının ve yeniliğin temellerini atmış olduğu barışı muhafaza etmenin maharetlerinden daha fazla keyiflendirmektedir ve nitekim, nehirler her zaman akıntılardan çok daha fazla değer görmektedir zira birçok insan sakin ve dingin bir nehirden ziyade öfkeli ve tehlikeli bir akıntıdan korkmaktadır ve dolayısıyla, fethetmek muhafaza etmekten daha fazla takdir görmektedir...*” (Botero 1593: 1. Kitap/ 5.Kısım).

Bir toplumun ve devletin muhafaza edilmesinin tümüyle *tebaanın sakinliğine* ve *huzuruna* bağlı olduğunu belirten İtalyan yazar için bu süreci sona erdiren iki husus vardı. Buna göre, başkaldırı veya isyan ve iç savaş gibi birilerinin başka birileriyle veya başka bir hükümdara karşı mücadele halinde olması, hükümdarın tebaasının gözünde sahip olduğu sevgiyi ve prestiji sona erdirmeye tehlikesi oluşturduğundan hükümdar ile tebaa arasındaki tüm bağları koparabilmekteydi (Botero 1593: 1. Kitap/ 8.Kısım). Dolayısıyla, bu iki husus hiçbir zaman göz ardı edilmemeliydi. Başkaldırı veya isyan ve iç savaş gibi birilerinin başka birileriyle veya başka bir hükümdara karşı mücadele halinde olması hükümdarın ve devletin ilerlemesi üzerinde de olumsuz bir etki yarattığından onun var olan gücünü tehlikeye düşürmekteydi. Bu açıdan düşünüldüğünde devletin muhafaza edilmesi ve onun ortaya çıkması ve ilerlemesi benzer hususların bir sonucu olarak görülebilirdi.

Kendinden daha evvelki birçok yazarın hükümdarın kullanabileceği *crudeltà* fikrine sıcak bakmayan Giovanni Botero için Niccolo Machiavelli'nin sözünü ettiği şartlara göre iyi ve dürüst olma fikrinin neden olacağı yıkım *crudeltà*dan daha büyük olabilirdi. Birçok hükümdarın *sahtekar* olması sebebiyle tahtlarını, krallıklarını ve devletlerini kaybettiğini vurgulayan Botero, *crudeltà* onu kullanan hükümdara karşı duyulan *nefret*i ve *korkuyu* artırırken *sahtekarlık* da *nefret* ile *küçümsemeyi* pekiştirmektedir (Botero 1593: 1. Kitap/ 4.Kısım). Zalim bir hükümdar var olan zalimliğini ve hükümdarlığını halkını korkutarak sürdürebilirdi ama dürüst olmayan bir hükümdar var olan kötü alışkanlığını sürdürebilecek bir zemin bulamadığından hızlıca tahtını ve krallığını kaybedebilirdi (Botero 1593: 1. Kitap/ 4.Kısım). Nitekim, Osmanlıları bekleyen tehlike de tam olarak buydu; Türk sultanının ölümünden sonra erkek çocukları arasında çıkan savaşın neden olduğu kaotik ortam tüm devleti birbirine düşüren bir iç savaşa ve ordunun tüm kuvvetlerini birbirine düşürmesiyle ülkeyi düşmanların işgaline açık hale getirmekteydi (Botero 1593: 4. Kitap/ 4.Kısım). Türklerin bu *crudeltà* içeren geleneği onların zaman içerisinde zayıflamasına neden olduğundan Niccolo Machiavelli'nin ortaya koyduğu düşünceler doğru değildi. İtalyan yazarın konuyla ilgili düşünceleri şöyleydi:

“*Şimdiye kadar bunun gerçekleşmemiş olmasına kimsenin şaşırması gerekir zira Otman (Papa XI. Benediktus zamanında 1328 yılında öldü) Türk İmparatorluğunu kurduğundan beri çok fazla yüzyıl geçmemiştir; aralarında çok fazla acımasız savaş geçtiği görülmüş olmasına karşın onun yakın zamanda görülmesi mümkündür...*” (Botero 1593: 4. Kitap/ 4.Kısım).

Niccolo Machiavelli'nin *crudeltà* ile ilgili düşüncelerine karşı Giovanni Botero kralların ve krallıkların muhafazası adına farklı bir düşünce ortaya koymaktaydı. Ona göre, *devleti adalet ve barış içerisinde muhafaza etmenin yolu* yalnızca hükümdarın *adalet* ve *sağduyusundan* geçmekteydi

(Botero 1593: 4. Kitap/ 4.Kısım). İsa Peygamber'in sahip olduğu erdem ve kuvvet ile kurmuş olduğu Hristiyan kilisesinin getirmiş olduğu barış, mutabakat ve huzuru sürekli hale getiren en önemli unsurun adalet olması gibi, hükümdar da kendisini oraya getirenin de adalet olduğunu unutmamalıydı. Adaletin olmadığı yerde bir *birlik* yoktu; birliğin olmadığı yerde sükûnet ve uzlaşma bulunmamaktaydı ve nihayetinde, sükûnet ile uzlaşmanın olmadığı yerde de barış hüküm sürmemekteydi. Bu nedenledir ki ilk insanlar seçtikleri yöneticileri yaşadıkları yerlerde adaleti tesis etmesi için seçmiş ve kendilerine de *kral* veya *hükümdar* yerine *yargıç* olarak hitap etmişlerdi (Botero 1593: 1. Kitap/ 12. Kısım). Hatta meşhur tarihçi Homeros da eserlerinde krallardan *adaletin yöneticileri* olarak söz etmekteydi (Botero 1593: 1. Kitap/ 7.Kısım).

Sağduyu ise hükümdarın devleti muhafaza edebilmesi adına sahip olması gereken diğer bir özelliktir. Cesaret ile bir hükümdarın yönetimini kurabilmesi adına gerekli olan *sağduyu*, kralın gözü olarak onun etrafında gelişen veya meydana gelen olayları görebilmesine ve anlamasına yardımcı olmaktaydı (Botero 1593: 2. Kitap/ 1.Kısım). *Sağduyu*, kralın gözü olduğundan, o olmaksızın kralın kör birinden farkı yoktu; aynı zamanda, o, hükümdarın emir vermesini, devlet işlerini organize etmesini ve hatta çıkılan bir seferin tüm zorluklarını görmesini mümkün kılmaktaydı. Hükümdarın tarih ve tecrübeyle elde ettiği bu kıymetli erdem ona hayata geçirmek istediği tüm işlerin gerçekleşmesine yönelik yollar sağlamakta ve her zaman *dürüst* ve *haklı* olanı *faydalı* olanın önüne geçirmekteydi (Botero 1593: 2. Kitap/ 1.Kısım). Böylece, kral tebaasının gözünde var olan prestijini artırırken onların kendisine duyduğu sevginin pekişmesine zemin hazırlamaktaydı. Aksi takdirde, Giovanni Botero'nun da ifade ettiği üzere *sağduyu* olmadan hiçbir hükümdar yeterince güven içinde yaşayamayacağını anlamalıydı (Botero 1593: 2. Kitap/ 8.Kısım).

Giovanni Botero'nun eserinin yayınlanmasından birkaç yıl sonra 1592'de diğer bir İtalyan Girolamo Frachetta kaleme aldığı *L' Idea Del Libro De' Governi Di Stato Et Di Gverra*¹⁷ adlı eser ile onun düşüncelerine farklı bir bakış açısı getirerek meselenin daha farklı şekilde ele alınmasına zemin hazırlamıştı. Dönemin Mantova& Monferrat Dükü Vincenzo di Gonzaga'ya ithaf edilen bu eserde yazar Frachetta; Botero'nun ortaya koymuş olduğu *Ragion di Stato* fikrinin iki farklı varyasyondan oluştuğunu söyleyerek bunlardan birinin *doğru* olandan ve *ahlaki* erdemlerden teşekkül ederken diğerinin de *yalnızca kullanana fayda getirmesine* bağlı olduğunu belirtmiştir (Frachetta 1592: 38). Frachetta'nın da sözünü etmiş olduğu üzere bunlardan ilki tümüyle *sivil* bir *sağduyuya*; ikincisi ise devlet yönetiminde sahip olduklarını sürdürmeye yarar sağlayan *çıkara* bağlıydı (Frachetta 1592: 38). Dolayısıyla, *sivil* bir *sağduyuya* bağlı olan *Ragion di Stato* iyi olanı, devleti iyi şekilde yönetmeyi ve iyiliği hedeflerken *çıkardan* teşekkül eden *Ragion di Stato* hükümdarın *art niyetli bir şekilde* veya *düşüncesizce* şekilde davranabilmesine imkân veren ve sadece kendisine iyilik getiren bir anlayıştan ibaretti. Sağduyunun da hiçbir zaman ahlaki ilkelerden bağımsız düşünülmemeyen önemli bir erdem olduğu göz önüne alındığında Frachetta'nın ilk *Ragion di Stato*su iyi ve gerçek olandı. İtalyan yazara göre ne *sanat* ne *bilim* olan *Ragion di Stato* kökeni Aristo'ya kadar uzanan ve dünyadaki tüm şeylerden oluşanın tecrübesine ve deneyimine bağlı olan bir *disiplin* ve *deneyimle kazanılan bilgi* idi (Frachetta 1592: 39). Hükümdarın kendisini ve krallığını muhafaza edebilmesi için bu disiplinin bilinmesi ve onun takip edilmesi gerekiyordu. Bu disiplin bağlamında hükümdar tahta Tanrı'nın yardımıyla geldiğini unutmamalı ve dolayısıyla, onun devlet yönetiminde esas alması gereken *esas kurallar*, *O* ve onun ilahi kuralları olmalıydı. Başta tarihin en büyük tiranlarından biri olan Roma İmparatoru Tiberius olmak üzere birçok hükümdar bu disiplini yönetimlerine tatbik etmeyerek Tanrı'nın kendilerine vermiş olduğu görevleri unutmuş ve tam manasıyla güçlü birer zorbaya dönüşmüştü. Tiberius gibi zorba hükümdarlar hiçbir zaman kendilerini doğru yola götürecekti dini ve dini kuralları takip etmediklerinden ve kötü bir Hristiyan olduklarından yönetime kendi *pis ellerini* bulaştırarak tüm tebaanın bu yönetim anlayışından kötü etkilenmesine neden olmuşlardı (Frachetta 1592: 44).

Devlet yönetiminde Tanrı unsurunun ve onun ilahi kaidelerinin geri planda bırakılması ise bir dizi *adaletsizlik* ve *hakkaniyetsizlik* nedeni olduğundan zaman içerisinde onun var olduğuna dair

¹⁷ İta. Devlet Yönetimi ve Savaş Üzerine Kitap Düşüncesi.

şüpheleri ve düşünceleri ortaya çıkarmıştı. Tanrı'nın takdirinin ve inayetinin yavaş yavaş unutulması ile başlayan bu süreç *adalet* ve *dinin* de ortadan kalkması ile devam etmiş ve bunun neticesinde Frachetta'nın *çıkarcı* odaklı *Ragion di Statosu* ateizm odaklı bir anlayışa evrilmişti. Bu yönetim anlayışı da geçmişte hüküm sürmüş bir dizi hükümdarı gözü kara ve ateist birer tirana dönüştürmüştü (Frachetta 1592: 44-45). Floransalı yazar Niccolo Machiavelli'nin savunduğu düşünce tam olarak bu idi. Geçmiş, İtalyan yazarın düşüncelerini takip ederek Tanrı'nın gazabını üstlerine çekenlerle doluydu ve daha niceleri de onun peşinden gitmiş olduğundan daha fazlasını da görmek mümkündü (Frachetta 1592: 45). Fransa'nın başına gelenler de bu sürecin bir sonucu olarak değerlendirilmeli ve *Tanrı'nın az ilgi gösterdikleri, sapkınlar, ateistler* ve *Makyavelistler* ile dolu olan bir yönetimin kendisini muhafaza edebilmesinin imkansızlığı olarak görülmeliydi (Frachetta 1592: 45).

5. DİNSİZ VE TANRISIZ MACHIAVELLİ: İSPANYOL PEDRO DE RİBADENEYRA'NIN MACHIAVELLİ ELEŞTİRİSİ

Niccolo Machiavelli ve onun düşüncelerine karşı en sert tepki ise İspanya Kralı II. Felipe'nin isteğiyle kaleme alınan ve ona ithaf edilen *Tratado de la Religión y Virtudes que Deue Tener el Principe Christiano para Governar y Conseruar sus Estados*¹⁸ adlı eserin müellifi olan Pedro de Ribadeneyra'dan gelmişti. İsa Peygamber tarikatına bağlı bir din adamı olan Pedro de Ribadeneyra yazmış olduğu bu eser vasıtasıyla yalnızca Floransalı yazar ve onun görüşleri eleştirilmemiş; aynı zamanda, İspanyol yazarın ona ithaf ettiği ve şeytani bir hüviyete sahip olduğunu düşündüğü *Razon de Estado* fikrine karşı ahlaki ve dini ilkelerin üstünlüğü gösterilmeye çalışılmıştı. Kendinden evvel Giovanni Botero ve Giralomo Frachetta tarafından ortaya atılan görüşleri de benimseyerek Tanrı'nın ilkelerinin peşinden gitmenin öneminden dem vuran Pedro de Ribadeneyra eserini ve düşüncelerini tümüyle Niccolo Machiavelli'ye ve onun peşinden giden sapkınlara veya dinsizlere karşı oluşturmuştu. Nitekim henüz eserinin giriş bölümünde İspanyol yazar, Floransalı Niccolo Machiavelli hakkında şunları ifade etmekteydi:

“Niccolo Machiavelli politikaya ve devlet yönetimine ve aynı zamanda Devlet Çıkarcı olarak bilinen alana çok fazla emek sarf eden bir isimdi. O, bazı kitaplar kaleme aldı ki bu kitaplar, devlet çıkarcı düşüncesini öğretti ve büyük ve cesur bir hükümdar yarattı ve ona, devletini muhafaza etmek ve genişletmek için gözetmesi gereken çeşitli ilkeler ve bilgiler sağladı. Ama dinsiz ve Tanrısız- biri olduğundan onun bu öğretisi (pis bir kaynaktan çıkan su gibi) pis, zararlı ve onu içenleri zehirleyecek tarzdadır...” (Ribadeneyra 1595: Giriş).

İspanyol din adamı Pedro de Ribadeneyra, Floransalı yazara yönelik eleştirilerini şu cümlelerle devam ettirmekteydi:

“Esas olarak bir hükümdarın her zaman göz önünde bulundurması gereken hedefi devletin muhafaza edilmesidir ve bu son için kötü veya iyi, hakkaniyetli veya hakkaniyetsiz faydalanabileceği önlemlere başvurulmalıdır ki bu önlemler içerisine bizim mukaddes dinimiz de girmektedir ve bu gösterir ki hükümdar bununla beraber devletine uygun olandan başka bir şeyi düşünmemelidir... Kim tüm devletlerin yıkılması için cehennemden değil de onların muhafazası için cennetten gelmiş gibi devlet adamlarının neden olduğu üzüntü ve okuduklarıyla onun amacını bilmek isteyen bazı devlet adamlarının hırsını görerek devletlerini muhafaza etmek için bu adamın vereceği diğer ilkeleri gözyaşları olmadan dinleyebilir? Roma ve Katolik kilisesi hakkında hakir şekilde konuşmanın yanında Musa'nın tüm yasalarını ve zaferlerini ona kılavuzluk yapan Tanrı yerine onun cesaretine ve gücüne bağlamakta; insanoğlunun mutluluğunu da dine veya erdeme şansa (bağlamaktadır). O gösterir ki kendisine faydalı geldiğini veya zaruri olduğunu düşünmesinden başka savaşa girmek için adil bir nedene ve hiçbir akıllı tavsiyeye inanmaktan ziyade bir hükümdar en fazla kendisine inanmalıdır: Barış ümitlerini sona erdirmek için düşmanlarına ağır ve kayda değer zararlar vermeli...” (Ribadeneyra 1595: Giriş).

¹⁸ İsp. Hristiyan bir hükümdarın krallığını yönetmek ve muhafaza etmek için sahip olması gereken erdemler ve din üzerine inceleme.

İspanyol yazara göre, Niccolo Machiavelli'nin bu *ahlaksız ve şeytani doktrini* yalnızca insanları farklı yollara götürmemişti; aynı zamanda, o ve onun takipçileri sapkınlarla iş birliğine giderek şeytani uyandırmışlardı (Ribadeneyra 1595: Giriş). Fransa, Hollanda, İngiltere ve İskoçya gibi farklı bölgelerde bu düşünceler ve iş birliği bir dizi felaketin yaşanmasına neden olmaktadır. Tüm bu büyük ve devasa felaketlerin temelinde de Niccolo Machiavelli'nin ortaya koyduğu *yanlış ve zararlı devlet çıkarı* fikri yer almaktadır (Ribadeneyra 1595: Giriş). *Dinsiz* Machiavelli'nin önderliğinde onun takipçileri ve onun düşüncelerini benimsemiş olan devlet yöneticileri yönettikleri devletleri ve krallıkları kötü durumlara düşürürken İsa'ya ve Hristiyanlığa zarar vermekteydiler zira din düşmanı sapkınlarla hareket eden bu kişiler doğruları yanlışlarla karıştırarak onların herkes tarafından öğrenilmesini sağlamaktaydılar. Aynı şekilde, devlet işlerinden dini ve ilahi kanunları uzak tutarak sapkınlardan daha tehlikeli bir düşman olduklarını gösteren Machiavelli ve onun takipçileri *sahte dostlar* ve *dahili düşmanlar* olarak hareket etmekteydiler (Ribadeneyra 1595: Giriş). Bu minvalde, onların bal arısına sızan bir eşek arısından veya kuzu postuna bürünmüş bir kurttan farkları yoktu (Ribadeneyra 1595: Giriş). Kurtların ve eşek arılarının içlerinde buldukları sürülere zarar vermeleri gibi Machiavelli ve onun takipçileri de *Katolik inancına* zarar vermek ve onu ortadan kaldırmak için çaba sarf ediyorlardı (Ribadeneyra 1595: Giriş). Tüm bu çabanın altında yatan neden ise Tanrı'nın varlığını kabul etmemesi ve devletlerin onun nezdinde ilahi bir takdire sahip olmadığını göstermekti. Oysaki İspanyol yazar tümüyle bu düşünceye karşı çıkmış ve Aziz Augustinus'un insanı insanın değil, Tanrı'nın yarattığı düsturuna göre hareket ederek böyle bir fikrin sadece *beyhude* olduğunu söylemişti (Ribadeneyra 1595: Giriş). Tanrı ve onun ilahi kanunları olmadan devletleri *conseruar* edebilmek mümkün değildi.

Tanrısız bir devlet anlayışını ortaya koyarak birçok devlet adamını zehirleyen Niccolo Machiavelli bu konuda yalnız değildi. Çeşitli yazarlar ve düşünürler de onun gibi düşünerek benzer görüşleri ortaya koymuşlardı. İmparator Tiberius dönemini anlatan Romalı ünlü tarihçi Cornelius Tacitus, uzun yıllar Fransa'da ve Aşağı Ülkeler'de Katoliklere karşı savaşmış olan François de la Noue, *Devlet Üzerine Altı Kitap* isimli eserin yazarı Jean Bodin ve Fransız Protestanlar üzerindeki etkisi nedeniyle *Huguenot Papası* olarak bilinen Philippe de Mornay gibi isimler de bu şeytani öğretinin geniş bir sathaya yayılmasına katkı sağlamaktaydılar. İspanyol yazar Pedro de Ribadeneyra tarafından *kör ve yoldan çıkmış* olarak görülen bu isimler vasıtasıyla Hristiyanlar da var olan geleneklerini, düşüncelerini ve fikirlerini unutmuş ve tümüyle din karşıtı bir hüviyet kazanarak başta Roma İmparatoru Tiberius olmak üzere *habis*, *sahtekar*, *hasis* ve *zalim* isimleri kendilerine rol model olarak almışlardı (Ribadeneyra 1595: Giriş). Bunun yanında, bu isimler, kaleme aldıkları eserleriyle doğruyu ve yanlışını birbirine karıştırarak var olan düşüncelerini tümüyle güzel göstermeye ve insanların ilgisini çekmeye de çalışmaktaydılar. Bilhassa, Jean Bodin'in kaleme almış olduğu *Devlet Üzerine Altı Kitap* isimli eser Fransızcadan İtalyancaya, İtalyancadan İspanyolcaya çevrilerek onlarca insanın bu yanlışlık ve hata dolu düşünceleri benimsemesine neden olmuştu (Ribadeneyra 1595: Giriş). İspanyol yazara göre, bu isimler ve kaleme aldıkları tüm eserler kendisinin *politicos* olarak adlandırdığı dinin devlet yapısından uzaklaşmaya başlamasıyla ortaya çıkan ve yer yer devletin onu enstrüman olarak kullanmasıyla devam eden bir yönetim anlayışının kaynaklarını teşkil etmekteydi. Rol model olarak görülen *menfur* ve *habis* İmparator Tiberius, *Hristiyan düşmanı* bir tarihçi Tacitus, *dinsiz bir danışman* Niccolo Machiavelli, *Kalvinist bir asker* de la Noue, *din karşıtı* de Mornay ve *Hristiyanlıktan anlamayan* Bodin gibi isimler vasıtasıyla dindar, sağduyulu ve iyi Hristiyanlar kendilerinden evvel onlarca teolog, din adamı ve devlet yöneticisi tarafından izlenmiş *hak yolunu bırakmaya* başlamıştı (Ribadeneyra 1595: Giriş). Bu kopuş ise onlara devletlerini ve dinlerini kaybettirmişti zira hiçbiri bu güzel, süslü söylemlerin getirdiği aldaniş fark edememiş ve *sivil sağduyunun* ile *dinin* getirdiği yasalar ile *politicosun* getirdiklerini aynı zannetmişlerdi (Ribadeneyra 1595: Giriş). Oysaki *politicos* hiçbir zaman devleti iyi bir şekilde yönetmek ve onu muhafaza edebilmek için iyi ve doğru öğretilere sahip değildi.

Niccolo Machiavelli ve onun takipçilerinin ortaya koymuş olduğu *politicos* isimli düşünceye karşı İspanyol din adamı Pedro de Ribadeneyra devletlerin kurulması, gelişmesi ve muhafaza edilmesi adına Tanrı'nın ve onun ilahi kanunlarının ne denli önemli olduğunu göstermeye çalışmıştı. De

Ribadeneyra'ya göre, kendisi veya başka bir insan bir hükümdara veya devlet yöneticisine devletin nasıl yönetilmesi gerektiğine dair *kanunlar, kurallar, tavsiyeler* ve *ilkeler* verebilecek durumda değildi zira bu yetki sadece Tanrı'ya ait ilahi bir görev olduğundan İspanyol yazar ve sağduyulu din adamları onlara doğru yolu göstererek Tanrı'nın kanunlarına göre devletlerini yönetme ve muhafaza etme konusunda rehberlik edebiliyorlardı (Ribadeneyra 1595: Giriş). Böylelikle, her bir devlet yöneticisi Tanrı'nın ilahi kanunlarını anlayarak onlara göre bir yönetim anlayışı geliştirebilir, hatalardan kaçarak tebaasını ve çevresini aldatmaya gerek duymadan tahtını muhafaza etme imkanına sahip olabilirdi. Dolayısıyla, Tanrı'nın dışında kalan hiçbir unsur devletin yönetimi konusunda ortaya bir öğreti koyma gücüne sahip değildi. Devletlerin *kurulması, büyütülmesi, yönetilmesi* ve *muhafaza edilebilmesi* yalnızca ilahi olanın takip edilmesi ve onun üstün kabul edilmesi ile gerçekleşebilirdi (Ribadeneyra 1595: Giriş). Pedro de Ribadeneyra bu konuyla ilgili şunları ifade etmekteydi:

“Ama bu devlet çıkarı yegâne değil; iki tanedir; biri sahte ve suni, diğeri ise güvenilir ve doğru; biri aldatici ve şeytani, diğeri mutlak ve ilahi; biri devletten din yapmakta, öteki ise dinden devlet yapmakta; biri politika tarafından öğretilmekte, boş bir sağduyuya, insanlığa ve yıkıcı önlemlere temellendirilmekte; öteki ise Tanrı tarafından öğretilmekte ve yine Tanrı'ya ve onun babacan takdiriyle hükümdarlara yol gösteren araçlarını oturtmakta ve tüm devletlerin efendisi olarak iyi bir yönetim sergileyebilmesi için onlara güç vermektedir...” (Ribadeneyra 1595: Giriş).

İspanyol din adamına göre devleti muhafaza edebilmenin en iyi yolu ise Floransalı Niccolo Machiavelli ile onun takipçilerinin ortaya koymuş olduğu *politicosu* takip etmek değil; dini muhafaza etmek ve onun öğretilerine sahip çıkmaktan geçmekteydi:

“O, tüm Hristiyan hükümdarları, kendi kendine yeten danışmanları ve insanların devletine kıymet verenleri yasaklamıştır çünkü devletleri yalnızca Tanrı'nın kurabileceğine ve onların da sadece ona hizmet edeceğine ikna olunmuştur ki Tanrı onları kurar, genişletir ve isteğine göre savunur ve onları en iyi şekilde muhafaza edebilmenin yolu onun aziz kurallarını gözetererek, emirlerine tabi kalarak, dinine saygı göstererek, bize göndermiş olduğu yolları uygulayarak, bize öğretmiş olduklarının dışına çıkmayarak onun memnun ve tatmin etmekten geçer ki bu gerçek, mutlak ve güvenilir devlettir; diğer yandan, Machiavelli ve politika yazarlarınıninki ise yanlış, muğlak ve aldaticıdır çünkü mutlak olan gerçek hiçbir şekilde yanılmaz; devleti dinden koparmaz; o yalnızca dinin muhafaza edilmesi ile muhafaza edilir...” (Ribadeneyra 1595: Giriş).

Var olan tüm görüşlerini *summa ratio est, que pro religione facit*¹⁹ doktrinine bağlı olarak açıklamaya çalışan Pedro de Ribadeneyra için din devletlerin muhafazası için gerekli olan ilk unsurdu (Ribadeneyra 1595: 4). Bu söylem başta Niccolo Machiavelli ve Jean Bodin olmak üzere tüm ateistler ve inanmayanlar tarafından da kabul edilmişti (Ribadeneyra 1595: 4). Devletleri ve krallıkları muhafaza edebilmek ve ayakta tutmak için dinden daha güçlü ve daha etkili bir güç yoktu. Tebaanın tabiiyeti, memurların görevlerini düzgün şekilde yapması, yasaların işlenmesi ve ticari yaşamın uygun şekilde ifa edilmesi için din her zaman gerekli bir enstrümandı. Nitekim Romalılar var olan devletlerine uygun bir din kurarak devleti daha güçlü kılan Numa Pompilius'a devletin kurucusu Romulo'dan daha fazla şey borçluydu zira Roma İmparatorluğunu ortaya çıkaran güç sürekli olarak sürdürülemeyeceğinden devlet zamanla zayıflayabilir ve yıkılabilirdi (Ribadeneyra 1595: 4). Fakat Roma İmparatoru Numa Pompilius kurmuş olduğu dini yapı ile devletin çok daha uzun süre ayakta kalmasını sağlamıştı. Sonrasında ise Romalıların bu dini yapısı değişmeye başlamış ve İspanyol yazara göre, yeryüzündeki yegâne gerçek inanç olan Katolikliğe bırakmıştı. Dolayısıyla, her bir Hristiyan hükümdar bu gerçeğin farkında olarak *gerçek dine* bağlı kalmalı, ona hizmet etmeli, onu muhafaza etmeli, Tanrı'nın yegâne muktedir olduğunu bilmeli ve burada kendisinin ve halkının geçici olarak mutluluk sahibi olduğunu aklından çıkarmamalıydı (Ribadeneyra 1595: 4-5). Çok daha önemlisi Hristiyan bir hükümdar, Machiavelli ve takipçilerinin ortaya koyduğu gibi tebaasının dini yapısını düşünerek hareket etmemeli, onların yanlış inançlarına

¹⁹ Lat. Dini ilerleten en iyi kuraldır.

karşı çıkmalı, görünüşte ona bağıymış gibi davranmamalı ve devlet yönetimini böyle iki yüzlü bir yaklaşım üzerinden muhafaza etmeye kalkışmamalıydı. İspanyol yazarın bu konuyla ilgili düşünceleri şu şekildeydi:

“Bir devletin veya krallığın hükümdarları sahip oldukları inancın temel unsurlarını muhafaza etmelidir; bu şekilde, onlar rahatlıkla dindar olan devletlerini muhafaza edebilir ve böylece, onu iyi ve birleşmiş (bir hale getirebilir). İnancının lehine olan her şeyi ön plana çıkarmalı (yanlış olsa bile) ve onları geliştirmelidir...” (Ribadeneira 1595: 7).

6. DEĞERLENDİRME

İtalyan yazar Niccolo Machiavelli'nin hükümdarlara sahip oldukları devletleri ve krallıkları ayakta tutabilmeleri adına önermiş olduğu fikirlerin en önemlileri olarak görülen çıkar fikri ve muhafaza sanatı birçokları tarafından eleştirilmiş olsa da XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu eleştirilerde bulunanlar İtalyan yazarın fikirlerini onun düşüncelerini benimseyerek çürütmeye çalışmışlardır. Niccolo Machiavelli'nin ortaya koymuş olduğu çıkar fikri zaman içerisinde *Ragion di Stato*ya evrilmiş ve ardından da bu fenomen de iyi ve kötü olmak üzere iki başlık altında anlaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, İtalyan yazarı ateistlikle, cahillikle ve sapkınlıkla suçlayan çeşitli Katolik yazarlar onun çıkar fikrini kabul ederek onun yanlış bir devlet çıkarı savunucusu olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre, İtalyan yazarın siyasi literatüre kazandırdığı çıkar düşüncesi krala ve devlet yöneticilerine kendi çıkarlarına göre davranma ve kendi isteklerine göre hareket etme alanı yaratırken bu hareket alanı onlara başta dini kaideler olmak üzere etik ve ahlaki tüm prensipleri geri planda bırakmıştır. Oysaki Tanrı'nın kurmuş olduğu ve yeryüzünde temsilcisi olarak gördüğü krallara devrettiği Hristiyan devletler her zaman dini kaidelere göre hareket etmeli ve tümüyle onlara bağlı kalmalıydı. İlahi olana duyulan bu bağlılık krallara ve devlet yöneticilerine Tanrı'yı memnun ederek devletlerini muhafaza etme imkânı sağlamaktaydı. O halde, devletlerin muhafazası Hristiyanlığın muhafazasından ileri gelmekteydi. Hristiyanlık var olduğu müddetçe Hristiyan devletler var olduğundan kralların ve devlet yöneticilerinin yegâne çıkar noktası din olmalıydı. Bu görüş birçok İtalyan ve İspanyol yazar tarafından ortaya konan *Doğru Devlet Çıkarı* düşüncesinin temelini teşkil etmekteydi. Öte yandan, Niccolo Machiavelli ve takipçilerinin ortaya koymuş olduğu düşünce ise *Yanlış Devlet Çıkarı* olarak kabul edilmiş ve ilahi olanın yerine beşerî olanı koymuştur. Tüm evrende ilahi olanın dışında hiçbir unsurun kusursuz olmaması beşerî olana dayanan bu görüşün eksik olarak görülmesine ve onun doğal olandan uzak ve alakasız olarak düşünülmesine zemin hazırlamıştır. Son kertede, İtalyan yazarın çıkar kavramı kendine devlet muhafazası düşüncesi içerisinde yer bularak onu eleştirenler ve onu takip edenler tarafından devlet yönetimi olgusu üzerine başvurulmuş en önemli konu haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Botero, G. (1593). *Razon de Estado*. (A. d. Herrera, Çev.) Madrid: Luys Sanchez.

Casa, G. d. (1956). Orazione. C. Cordie (Dü.) içinde, *La Letteratura Italiana Storia e Testi: Opere Di Baldassare Castiglione, Giovanni Della Casa e Benvenuto Cellini* (Cilt 27 , s. 474- 497). Milano: Riccardo Ricciardi Editore.

Dios, J. G. (1611). *Diez Lamentaciones del Miserable Estado de los Atheistas de Nuestro Tiempo*. Brüksel: Roger Volpio.

Frachetta, G. (1592). *L' Idea Del Libro De' Governi Di Stato Et Di Gverra*. Venedik: Damian Zenato.

Guicciardini, F. (1775). *Della istoria d'Italia*. Freiburg: Michele Kluch.

Guicciardini, F. (1932). *Dialogo e Discorsi del Reggimento di Firenze*. Bari: Laterza& Figli Tipografi Editori: Librai.

Machiavelli, N. (1961). *Il Principe*. Torino: Einaudi.

Ribadeneyra, P. d. (1595). *Tratado de la Religión y Virtudes que Deue Tener el Principe Christiano para Gouernar y Conseruar sus Estados*. Madrid: P. Madrigal.

Rosello, L. P. (1552). *Il Ritratto del Vero Governo del Principe*. Venedik: Segno del Pozzo.